

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 316.442.432:82-92(477)

ІНФОРМАЦІЙНІ ЖАНРИ ВИСВІТЛЕННЯ ПОДІЙ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ У СУЧАСНИХ МЕДІАРЕСУРСАХ УКРАЇНИ

Бігун Р.С.

Національний авіаційний університет

У статті проведено аналіз основних інформаційних жанрів висвітлення у сучасних медіаресурсах подій проведення антитерористичної операції в Україні. Визначено основну проблему у застосуванні інформаційних жанрів – тенденцію до поширення неперевіреної інформації, або інформації з викривленими даними. У статті автор аналізує причини розповсюдження таких проблем у різноманітних жанрах сучасної журналістики, визначає, що основною проблемою є максимально коротка дистанція у часі між моментом отримання журналістської інформації журналістом і моментом її передачі реципієнтові, пошук вирішення чого визначено перспективою подальших досліджень.

Ключові слова: інформаційний жанр, антитерористична операція, медіаресурс, репортаж, інтерв'ю.

Постановка проблеми. Медіа-простір України з початком вторгнення Російської федерації у Автономну Республіку Крим та у Луганську та Донецьку області наповнений різноманітними за медіа-фактурою та жанрами висвітлення інформаційними матеріалами. Подання інформації, що не відповідає дійсності, свідомий підбір фактів, викривлення сутності подій – це ті негативні наслідки від низькопрофесійного підходу до висвітлення подій проведення антитерористичної операції у сучасних медіаресурсах України. Тому удосконалення журналістської майстерності та професіоналізму у процесі висвітлення найбільш гострих для суспільства подіє є першочерговою задачею для сфери соціальних комунікацій. Саме забезпечення ефективності соціальних комунікацій у процесі медіа впливу на реципієнтів може бути реалізоване посередництвом формування та застосування відповідних інформаційних жанрів, що виступає важливою науково-прикладною проблемою сучасних досліджень у сфері журналістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом дана наукова проблема набула нового імпульсу у дослідженнях вчених, що пов'язане, у першу чергу, із розгортанням широкомасштабної антитерористичної операції (далі – АТО) із бойовими діями на Донбасі. Зокрема, такі дослідники, як Г. Асмолов, А. Литвиненко, О. Сичук та інші висвітлюють особливості науково-журналістських проблем висвітлення подій АТО, зазначаючи, що динаміка подій не дозволяє у повній мірі аналізувати закономірності і це формує нову методологію у соціальних комунікаціях. Також останнім часом жанровому розвитку мас-медіа присвятили свої дослідження такі вчені, як Ю. Біловол, А. Близюк, І. Гаврилук, О. Гарматій, О. Голік, В. Лизанчук, О. Мишкіна, Л. Солодка, А. Іващук, С. Шебеліст, Т. Шлемкевич та інші. У роботах вказаних авторів аналізуються теоретичні та здебільшого прикладні аспекти жанрового різноманіття у мас-медіа у процесі висвітлення подій АТО.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У той же час, потребує узагальнення найбільш характерних тенденцій у інформаційних жанрах висвітлення подій проведення антитерористичної операції у сучасних медіаресурсах України на сучасному етапі розвитку журналістики в Україні.

Мета і завдання статті. Метою даної статті є дослідження характерних тенденцій інформаційних жанрів висвітлення подій проведення антитерористичної операції у сучасних медіаресурсах України. Завданням є узагальнення сучасних жанрових закономірностей у висвітленні подій АТО в умовах розвитку сучасних інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Дослідники наголошують, що тексти, які належать до інформаційних жанрів, в кількісному відношенні становлять основну частину масових інформаційних потоків. У ЗМІ ці тексти є основними носіями оперативної інформації. У системі жанрів, що використовують інформантства, чільне місце також посідають інформаційні матеріали. Адже агентства як першоджерела інформації зобов'язані створювати потік інформації, з якого споживачі будуть вибирати матеріали не за спрямованістю журналістського представлення, а насамперед за темою і датою поданого факту. Тому, на погляд О. Гарматія, головні інформаційні стрічки агентств формуються переважно текстами інформаційного жанрового втілення. Інформантства для своїх повідомлень використовують традиційні інформаційні жанри, певною мірою видозмінені з урахуванням особливостей діяльності інформантств. Інколи можуть бути наявні елементи аналітичних жанрів. Збільшення кількості способів поширення інформації, зумовлене передусім виходом інформаційних агентств у всесвітню мережу Інтернет, створило їм можливість розширити жанрову палітру й дещо пом'якшити принцип заборони на аналітичні матеріали й коментарі, при цьому художні жанри для повідомлень інформантств сьогодні не характерні [1, с. 141].

Проте, поза сумнівом, специфіка інформаційних агентств дає змогу визначити жанри, найбільшою мірою властиві цьому виду журналістської діяльності. Дослідниця у сфері журналістики О. Р. Лащук виділяє такі жанри, що їх активно використовують інформанти: замітка та її види (подієва замітка, анонс, аотація, міні-огляд, блиц-портрет, міні-рецензія, міні-порада, виклад думки); інформаційний огляд; інформаційне інтерв'ю (опитування, анкетування, прес-конференція); інформаційний звіт; репортаж; інформаційна кореспонденція [2].

Саме такі жанри і охоплюють основний інформаційний масив у висвітленні подій АТО в Україні. Але, особливо на початку розгортання АТО у журналістській практиці чіткої тенденції набули такі інструменти, як домисел і вимисел, які зайняли провідне місце у репортажах журналістів.

Проблема домислу й вимислу невідривно пов'язана з поняттям фактичного матеріалу, що лежить в основі будь-якого інформаційного жанру, із власними моральними-естетичними поглядами журналіста. Питання потребує концентрації спільних зусиль не лише фахівців журналістської науки, а й фахівців з етики, психології тощо. Факт, знайдений журналістом, інтерпретується у підсвідомості, а відтак, діставши належну оцінку на свідомому рівні, реалізується у вигляді інформаційного матеріалу, починаючи існувати як самодостатній елемент. Згодом факт може слугувати приводом для подальшого його опрацювання в аналітиці чи в художньо-публіцистичній групі жанрів [3, с. 12].

Такий стан речей у журналістиці, на наш погляд, пов'язаний, насамперед із великим діапазоном творчих підходів у застосуванні жанрових форм журналістів, особливо у тих випадках, коли висвітлення подій відбувається у режимі стрім – подачі інформації без її попереднього аналітичного опрацювання, що часто відбувається у зоні проведення антитерористичної операції.

Із цього приводу О. Голік справедливо зауважує, що у таких умовах основними тенденціями функціонування жанрів ЗМІ є вільне жанроутворення; стирання жанрових кордонів; зміни акцентів у традиційній типологічній структурі жанрів; витіснення, заміщення художньо-публіцистичних моделей інформаційними чи аналітичними зразками; зміна ієрархії щодо частоти використання жанрів усередині груп; прив'язка певного арсеналу форм висловлення думки до конкретного видання, стилю та манери його подачі; спадкоємність та послідовність жанротворчих процесів [4, с. 138].

Також Г. Асмолов [5] зазначає, що основною причиною засилля домислів і вимислів є відсутність ґрунтового системного підходу до обробки інформації перед її подачею реципієнтові. Зокрема, дослідник наголошує, що на відміну від журналістської інформаційної аналітики, система наукових публікацій не дозволяє вченим бути настільки швидкими, наскільки це відповідає часу, тому чимало дослідників висловлюють свої ідеї й пропозиції на нових платформах, приміром, ведуть блоги.

Відповідно, є питання щодо верифікації інформації. Іноді деякі ЗМІ в гонитві за трафіком можуть використовувати неперевірену інформа-

цію. Наприклад, про рух військової техніки чи про використання того чи іншого виду зброї. Подібні ситуації траплялися неодноразово. Тому, мабуть, слід більше уваги приділяти верифікації інформації, її підтвердженню, пошуку достовірних джерел. Адже триває інформаційна війна з Росією, тому потрібно ураховувати даний фактор, для чого робляться ці інформаційні вкиди і якою може бути реакція на таку інформацію [6].

Існує також проблема неправильної подачі інформації, що може стати важливим фактором для нагнітання паніки, утворивши інформаційний тероризм, який є предметом вивчення Т. Адамії. В. Вакулич описує основні аспекти журналістської протидії інформації про терористичні акти та навчає працівників медіа писати про воєнні дії так, аби не нагнітати паніку в населення. С. Шайхитдінова зосереджує увагу на проблемі висвітлення бойових дій, що може або викликати паніку в населення, або ж лише інформувати людей. Вона зауважує, що інформація про бойові дії може стати сенсацією або ж соціальною проблемою – все залежить від способу та правильності подачі. Не остання проблема висвітлення інформації про бойові дії належить захистові журналістів при передачі інформації з безпосередніх бойових точок. Тому М. Друкер розглядає механізми захисту прав та свобод журналістів під час таких небезпечних відряджень [7, с. 21].

Екстремальна журналістика – це один з напрямків журналістики, в якому збирання і аналіз інформації для підготовки публікацій ведеться безпосередньо в зонах бойових дій, етно-релігійних та інших збройних конфліктів, районах надзвичайних ситуацій, природних і техногенних катастроф. При цьому робота журналіста ускладнена ризиком для його життя і здоров'я [8, с. 26].

До екстремальних умов роботи журналіста зазвичай відносять висвітлення бойових дій, природних катаклізмів і стихійних лих (виверження вулканів, землетруси, сходження снігових лавин, паводки тощо), а також надзвичайні події (пожежі, транспортні катастрофи, кримінальні події тощо). У переважній більшості редакції існує неписане правило: до висвітлення бойових дій чи етнічних конфліктів залучаються спеціально навчені журналісти. А висвітлювати надзвичайні події доводиться практично всім творчим працівникам редакцій [9, с. 18].

Також вчені звертають увагу і на гендерний чинник у жанрових особливостях висвітлення подій АТО у мас-медіа. Зокрема, жінки-журналістки пишуть про соціальні проблеми військових та переселенців, піднімають питання порушення прав дитини у зоні АТО, розповідають історії бійців, які потребують коштів на лікування, висвітлюють особливості волонтерської допомоги, звертаються до проблем людей із інвалідністю, турботи для переселенців та специфіки психологічної реабілітації для військових. У матеріалах, приміром, газети «День» (останній тиждень серпня 2014 р. та останній тиждень лютого 2015 р.) головними героями та коментаторами виступають чоловіки, які повернулись із зони конфлікту. Лише одну проблему – питання порушення прав дитини в умовах збройного конфлікту – коментує жінка, в іншому матеріалі героїнями є жінки-волонтерки. Переважає жанр

інтерв'ю (14 матеріалів), стаття – 7 матеріалів, решта 8 – розширена замітка [10, с. 114].

У той же час, чоловіки-журналісти зосереджують свою увагу на аналізі подій у зоні АТО, заявах В. Путіна, діяльності українських військових і наслідках переговорів у Мінську. Відповідно, на прикладі газети «День» (останній тиждень серпня 2014 р. та останній тиждень лютого 2015 р.) тут маємо перевагу аналітичних жанрів – 12 матеріалів із 25 – це статті; 4 інтерв'ю, 1 репортаж та 8 розширених заміток. Коментують ситуацію у всіх матеріалах чоловіки-експерти (українські та зарубіжні). Окремо мають особливості мовні конструкції, вживані журналістками та журналістами. Як зазначає В. Потапов, диференціація мови за статтю виявляється в різних мовах інакше, часто на різних рівнях. Найчастіше відмінності яскраво виражені в лексиці, менше – у синтаксисі [11].

Окрім гендерних аспектів, що впливають на жанровість висвітлення подій АТО, одне з ключових місць займає проблема артикуляції аргументами, що використовується у різних жанрах із відмінним акцентом. Приміром, процес спрощення аргументів з приводу соціальної проблеми для того, щоб утримати увагу аудиторії та передати їй, принаймні якусь інформацію, призводить до того, що зникають тонкощі інтерпретації, попередження й відповідні аргументи, а саме так і створюється «страшна» історія. З огляду на час проведення інтерв'ю з журналістами (грудень 2014 р.), коментарі респондентів часто торкалися найнебезпечнішої події в Україні – «АТО», а також загальної ситуації в україно-російських стосунках. Традиційно достатньо дружні для більшості населення країн поняття «росіянин» – «українець» у ЗМІ мінялися на негативно забарвлені терміни із «страшних історій» – «безбашенних казаків», «чеченів-кадіровців», з одного боку, і «бандерівців-фашистів» – з другого. До елементів таких страшних історій російських ЗМІ можна віднести «страшилки» про розп'ятих немовлят і згвалтованих тисячами жінок у зоні АТО. Так, описуючи воєнні дії в зоні АТО кореспонденти достатньо спрощено коментують конкретні ситуації з точки зору застосування певних видів зброї, хоча насправді тактико-технічні характеристики зброї можуть багато що сказати фахівцеві у спірних ситуаціях (загибель малайзійського літака, бомбардування цивільних об'єктів тощо) [12, с. 84-85].

Трансльовані повідомлення упередженості, неприйняття та ненависті щодо окремих груп населення сприяють започаткуванню насильницьких угруповувань. Спостерігається порушення стандарту балансу новин, відокремлення фактів від коментарів, надання значної кількості недостовірної інформації, розміщення матеріалів з ознаками замовлення тощо. Поняття «мова ворожнечі», «мова ненависті» (від англ. – «hate speech») в Україні активно увійшло до обігу в 2006-2007 рр. Виходимо з того, що це – будь-яке самовираження із елементами заперечення принципу рівності всіх людей у правах. У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20) про «мову ворожнечі» подано таке визначення: «...всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, під-

тримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів» [13].

Вчені наголошують, що оскільки на сьогодні в Україні не існує законодавства щодо реєстрації інтернет-ЗМІ, доступ до структури власності онлайн-ЗМІ є більш складнішою за всі інші типи ЗМІ. Останнім часом у мережі Інтернет було дуже багато суперечок щодо «мови ворожнечі» і достовірної термінології під час опису подій у зоні АТО. У цьому сенсі поняття «мова ворожнечі» поширюється на всі висловлювання, які спрямовані проти якоїсь однієї особи або якоїсь визначеної групи осіб. Дотримання стандартів якості, креативні підходи до вибору теми та розуміння того впливу, який статті та сюжети мають як на героїв, так і на аудиторію взагалі, – важливі компоненти розвитку та досягнення конкурентної переваги у сфері поширення інформації сьогодні. У конкурентному світі ЗМІ інформація перемищується із запаморочливою швидкістю. Дуже мало часу відведено на перевірку фактів та зображень або підтвердження інформації, і, як виявляється, тут зовсім немає місця для уважного обговорення питань журналістської етики. Проте навіть якщо бракує часу, репортери та редактори повинні зупинитися і робити аналіз щодо наявності образливого, провокативного змісту в їх продукції. Враховуючи темпи розвитку сучасних медіа та можливості, що відкриваються для вільного висловлення думок, де користувач стає і творцем інформації, слід особливу увагу приділяти змісту тих повідомлень, що розміщуються на сучасних медійних ресурсах. Зростає відповідальність за використання «мови ворожнечі», яка є потужним засобом впливу на формування громадської думки. Подібні тенденції уже кілька років поспіль простежуються в сучасному українському медійному середовищі [14, с. 354].

Висновки і пропозиції. Таким чином, до характерних тенденцій інформаційних жанрів висвітлення подій проведення антитерористичної операції у сучасних медіаресурсах України слід віднести наступні: по-перше, системна неоднозначність у типологізації жанрів, що призводить до дифузії, симбіозу та взаємовпливу, коли результатом стають гібридні міжжанрові продукти; по-друге, події АТО стають предметом маніпулювання свідомістю реципієнтів та викривлення інформативного фактажу, особливо у такому жанрі як стрім-повідомлення. Остання тенденція є деструктивною, призводить до так званого режиму інформаційної війни і нівелює жанрові основи журналістської діяльності у цілому. Тому перспективою подальших досліджень у даному напрямку вважаємо пошук соціально-правових моделей забезпечення соціальної етики у журналістській діяльності, особливо відносно окремих жанрів, у яких дистанція між моментом отримання журналістської інформації журналістом і моментом її передачі реципієнтові є максимально короткою у часі.

Список літератури:

1. Гарматій О. В. Інформаційні жанри як пріоритетні у практиці інформагентств // Поліграфія і видавнича справа. – № 1(69). – 2015. – С. 141-148.
2. Лащук О. Р. Редактирование информационных сообщений [Електронний ресурс] / О. Р. Лащук. – Режим доступу: <http://evartist.narod.ru/text3/43.htm>
3. Іващук А. А. Сучасні тенденції інтерпретації факту, інваріанти коментарю / А. А. Іващук // Образ. – Київ, 2009. – Вип. 10. – С. 10-14.
4. Голік О. В. Основні чинники розвитку журналістської жанрології ХХІ століття / Голік О. В. // Дні науки-2008: зб. тез доп., Запоріжжя, 23-24 жовт. 2008 р.: [у 3 т.]. Т. 3 / Класич. приват. ун-т; [редкол.: В. М. Огаренко та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – С. 137-139.
5. Толокольнікова К. Воєнний конфлікт у медіа з погляду науковців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/voenniy_konflikt_u_media_z_poglyadu_naukovtsiv/
6. Сучасні українські засоби масової інформації: актуальна проблематика сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stratcom.co.ua/suchasni-ukrayinski-zasobi-masovoyi-informatsiyi-aktualna-problematika-sogodennya/>
7. Дорошенко Я. Особливості екстремальної журналістики в соціальних мережах (на матеріалах конфлікту на сході України) // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір – № 4. – 2015. – С. 20-25.
8. Рогова О. В. СМІ и борьба с терроризмом / О. В. Рогова // Журналистика в 2004 году. СМІ в многопольном мире: сборник материалов науч.-практ. конференции. Часть 1. – М.: Факультет журналистики МГУ им. М. В. Ломоносова, 2005. – С. 255.
9. Романов Ю. Школа выживания военного репортера / Ю. Романов // Профессия – журналист. – 2002. – № 2. – С. 16-19.
10. Головач Г. Гендерний чинник у висвітленні збройних конфліктів (на прикладі матеріалів газети «День») / Г. Головач // Образ. – 2016. – Вип. 1. – С. 111-116.
11. Глуценко О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті [Електронний ресурс] / О. Глуценко. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2007/70-57-20.pdf>
12. Герасим Г. З. Медіа як ретранслятор соціальних проблем / Г. З. Герасим, Л. Д. Климанська // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2015. – № 1-4. – С. 77-87.
13. Про «наклепницькі висловлювання»: Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 30.10.1997 № R(97) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_093
14. Моргун А. Війна Росії проти України: тенденції конфліктного дискурсу в сучасних українських ЗМІ / А. Моргун // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2016. – Вип. 3-4. – С. 352-362.

Бигун Р.С.

Национальный авиационный университет

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ЖАНРЫ ОСВЕЩЕНИЯ СОБЫТИЙ ПРОВЕДЕНИЯ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ МЕДИАРЕСУРСАХ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье проведен анализ основных информационных жанров освещения в современных медиаресурсах событий проведения антитеррористической операции в Украине. Определена основная проблема в применении информационных жанров – тенденции к распространению непроверенной информации, или информации с искаженными данными. В статье автор анализирует причины распространения таких проблем в различных жанрах современной журналистики, определяет, что основной проблемой является максимально короткая дистанция во времени между моментом получения журналистской информации журналистом и моментом ее передачи реципиенту, поиск решения чего определен перспективой дальнейших исследований.

Ключевые слова: информационный жанр, антитеррористическая операция, медиаресурс, репортаж, интервью.

Bigun R.S.

National Aviation University

INFORMATION GENRES COVERING THE EVENTS OF THE ANTITERRORIST OPERATION IN THE MODERN MEDIA RESOURCES OF UKRAINE

Summary

The article analyzes the main information genres of lighting in modern media resources of the events of the antiterrorist operation in Ukraine. The main problem in the application of information genres is the tendency to disseminate unverified information, or information with distorted data. In the article the author analyzes the reasons for the spread of such problems in various genres of modern journalism, determines that the main problem is the shortest distance in time between the moment of receipt of journalistic information by a journalist and the moment of its transfer to the recipient, the search for a solution of which is determined by the prospect of further research.

Keywords: information genre, antiterrorist operation, media resource, reportage, interview.